

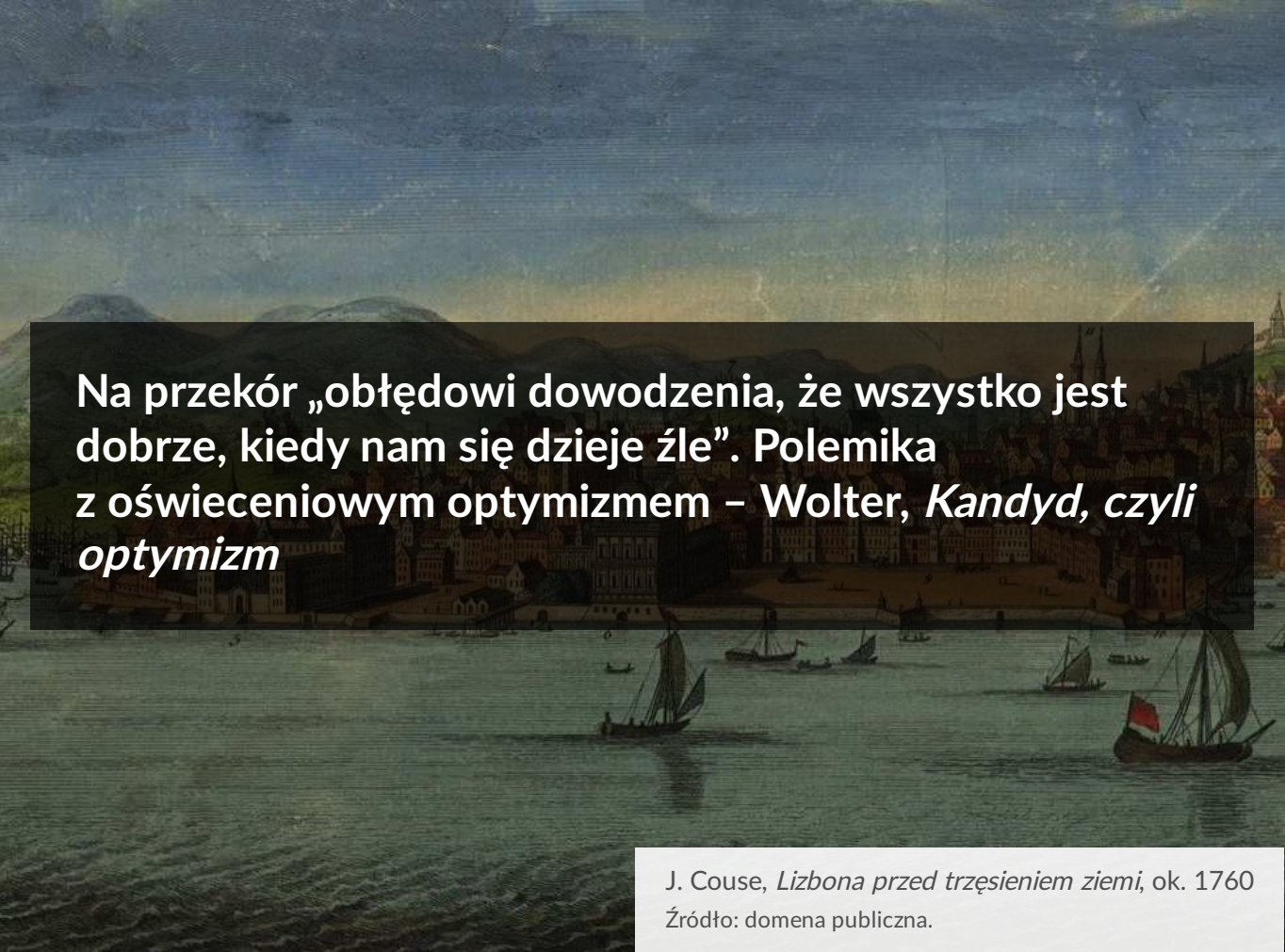
Na przekór „obłądowi dowodzenia, że wszystko jest dobrze, kiedy nam się dzieje źle”. Polemika z oświeceniowym optymizmem – Wolter, *Kandyd, czyli optymizm*

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Bronisław Baczko, *Wolter: zło i ład natury*, „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej” 1974, t. 20, s. 21.
- Źródło: Zdzisław Libera, *Oświecenie*, Warszawa 1974, s. 291.
- Źródło: Wolter, *Kandyd, czyli optymizm*, tłum. Tadeusz Boy-Żeleński, Warszawa 1974, s. 12.
- Źródło: Wolter, *Kandyd, czyli optymizm*, tłum. Tadeusz Boy-Żeleński, Warszawa 1974, s. 36.
- Źródło: Wolter, *Kandyd, czyli optymizm*, tłum. Tadeusz Boy-Żeleński, Warszawa 1974, s. 84.
- Źródło: Wolter, *Poemat o trzęsieniu ziemi w Lizbonie*. Cytat za: Bronisław Baczko, *Wolter: zło i ład natury*, „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej” 1974, t. 20, s. 23.

Na przekór „obłudowi dowodzenia, że wszystko jest dobrze, kiedy nam się dzieje źle”. Polemika z oświeceniowym optymizmem – Wolter, *Kandyd, czyli optymizm*

J. Cousteau, *Lisbon before the earthquake*, ok. 1760

Źródło: domena publiczna.

W 1759 roku Wolter opublikował anonimowo jeden ze swoich najważniejszych tekstów, którego pełny tytuł brzmi *Kandyd, czyli optymizm. Dzieło przełożone z niemieckiego rękopisu doktora Ralfa z niemieckimi przyczynkami znalezionymi w kieszeni tegoż doktora zmarłego w Minden roku Pańskiego 1759*. Ta niewielkich rozmiarów powiastka filozoficzna wywołała wśród czytelników skandal. Autora oskarżono o antyklerykalizm, bluźnierstwo, podburzanie do niepokoju politycznych i drwienie z uznanych autorytetów. W Genewie jeden z egzemplarzy został publicznie spalony przez kata. W wielu krajach zakazano rozpowszechniania *Kandyda*, który był wyrazem głębokiego kryzysu światopoglądowego Woltera. Autor stawiał w swoim dziele pytania o sens optymistycznej filozofii doby oświecenia.

Twoje cele

- Poznasz podstawowe założenia filozofii Gottfrieda Wilhelma Leibniza oraz określisz jej wpływ na światopogląd Woltera.
- Dowiesz się, jakie były okoliczności powstania powiastki filozoficznej Woltera *Kandyd, czyli optymizm*.
- Przeanalizujesz fragmenty *Kandyda*, zwracając szczególną uwagę na to, z jakimi założeniami filozoficznymi i światopoglądowymi polemizuje jego autor.
- Odnajdziesz w *Kandydzie* cechy powiastki filozoficznej.

Przeczytaj

François-Marie Arouet, powszechnie znany jako Wolter, urodził się w paryskiej rodzinie prawniczej. Pierwsze nauki pobierał w kolegium jezuickim. Szybko jednak zetknął się ze środowiskiem **libertynów**, wyznawców epikureizmu i **deizmu**. Te dwa odmienne modele postaw wywarły istotny wpływ na całe życie Woltera. Edukacji jezuickiej zawdzięczał erudycję, zainteresowanie historią, literaturą i teatrem, libertynom – błyskotliwość, tolerancję, pogardę dla fanatyzmu oraz koncepcję Boga, który nie interesuje się sprawami świata.

Wolter szybko zajął się pisarstwem. Kpina, szyderstwo, groteska stanowiły od samego początku charakterystyczny rys jego twórczości. Za swoje satyryczne wiersze spędził kilka miesięcy w **Bastylii**, a zatarg z pewnym księciem uświadomił mu, że jego pozycja społeczna jest tylko pozorem. Został zmuszony do wyjazdu z Francji. Osiadł na kilka lat w Anglii, gdzie poznał nową dla siebie kulturę, literaturę i filozofię. Zachwycił się twórczością Williama Szekspira, odnajdując w dramatach Stratfordczyka duchowe powinowactwo. Po powrocie do Paryża na krótko odzyskał względy królewskiego dworu – został powołany do Akademii Francuskiej, mianowano go historiografem królewskim. Jednak wrodzona złośliwość sprawiła, że znów musiał uciekać z Paryża, tracąc swą posadę. Jak zauważa Zdzisław Libera:

François-Marie Arouet, pseud. Wolter (1694–1788)
Źródło: domena publiczna.

((Zdzisław Libera

Oświecenie

Wolter to człowiek obdarzony bardzo osobliwym charakterem. W jego postępowaniu szlachetność mieszała się z intrygami, ważne cele z osobistymi urazami, wezwania do tolerancji z zaślepieniem, wołanie o sprawiedliwość z pochopnymi ocenami. [...] Był złośliwy, uparty, zawistny, nieostrożny w słowach, w miarę upływu lat coraz bardziej zgorzkniały.

Źródło: Zdzisław Libera, *Oświecenie*, Warszawa 1974, s. 291.

Kandyd powstał po serii bolesnych wydarzeń w życiu Woltera oraz nieszczęść nawiedzających Europę. W 1749 roku nagle zmarła bliska przyjaciółka myśliciela – Emilia du Chatelet. Skandalem zakończył się trzyletni pobyt filozofa na dworze króla Prus, [Fryderyka II](#). W 1755 roku Lizbona została zniszczona w wyniku potężnego trzęsienia ziemi, a kilka miesięcy później wybuchła pustosząca Europę wojna siedmioletnia. Wszystko to sprawiło, że [sceptyk](#) Wolter przystąpił do przewartościowania najważniejszych elementów swojego światopoglądu. Załamał się jego oświeceniowy optymizm, pojawiło się zwątpienie w dobro płynące od Boga i natury.

Jean-Michel Moreau, grafika z *Kandyda* Woltera, 1787

Źródło: domena publiczna.

Ciekawostka

1 listopada 1755 roku o godzinie 9.40 mieszkańcy Lizbony odczuli silne wstrząsy. Trzęsienie ziemi, które nawiedziło miasto, zupełnie zniszczyło stolicę Portugalii oraz część wybrzeża aż do Algarve. Siła wstrząsów była tak ogromna, że odczuli ją mieszkańcy odległej Wenecji. Następstwem trzęsienia było potężne tsunami, którego fale osiągały nawet 20 metrów. Na tych obszarach Lizbony, do których nie dotarła woda, wybuchły pożary. Katastrofa pochłonęła ok. 90 tysięcy ofiar. Po tych wydarzeniach Wolter zadał swoje słynne pytanie: „Dlaczego Lizbona?”.

XVIII-wieczny anonimowy drzeworyt przedstawiający Lizbonę po trzęsieniu ziemi

Słownik

deizm

(łac. *deus* – bóg, bóstwo) – pogląd filozoficzny zakładający istnienie Boga – stwórcy świata, który jednak nie oddziałuje na bieg wydarzeń na świecie

libertynizm

(fr. *libertin* – rozpustnik, łac. *libertinus* – wyzwolony) – zespół zjawisk światopoglądowych i obyczajowych oraz ich przejawów literackich popularnych w Europie od połowy XVI do początku XIX stulecia. Termin „libertyn” w XVIII wieku był wykorzystywany w sporach światopoglądowych jako obelga na określenie człowieka niechętnego tradycyjnym poglądom i formom. Libertyni byli zwolennikami racjonalizmu, opowiadali się za tolerancją religijną, dążyli do pełnej swobody poznania. Dążenie do odrzucenia intelektualnej i obyczajowej dominacji chrześcijaństwa często prowadziło jego przedstawicieli do prowokacji przeciw religii i ogólnie przyjętym normom moralnym. We francuskim libertynizmie XVIII-wiecznym jednym z naczelných zagadnień stało się poszukiwanie szczęścia jednostki oraz próba zarysowania granic jej wolności

powiastka filozoficzna

narracyjny utwór prozaiczny, w którym świat przedstawiony jest skonstruowany tak, by ilustrować pewną tezę światopoglądową czy moralną. Narrator nie ukrywa, że to on narzuca ukazywanym wydarzeniom oraz bohaterom określone cechy, interpretuje świat rzeczywisty, choć jednocześnie nie unika paradoksalnych pytań i wspólnej z czytelnikiem zabawy. Powiastka filozoficzna była szkołą krytycyzmu i racjonalizmu, narzędziem edukacji filozoficznej oraz moralnej. W wersji Wolterowskiej ważne elementy powiastki stanowiły: satyra, kpina, ironia, aktualne aluzje i paradoksalność myślenia oraz stylu, z czym łączyła się przewrotna postawa narratora wobec pozornie niezależnych bohaterów

sceptycyzm

(gr. *sképtomai* – obserwuję) – stanowisko filozoficzne odrzucające możliwość uzyskania wiedzy wiarygodnej i ostatecznie uzasadnionej

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj audiobooka dotyczącego powiastki filozoficznej Woltera *Kandyd*. Wskaż przykłady innych literackich polemik, w których dyskutujący ze sobą myśliciele podejmowali istotne problemy moralne i światopoglądowe.

Polecenie 2

Zastanów się, czy kwestie podjęte przez Woltera w *Kandydzie* są aktualne także współcześnie. Zajmij stanowisko w dyskusji na temat tego, czy „filozofia optymizmu” ma realny wpływ na życie współczesnego człowieka.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PM3laDUOv>

Optymistyczna filozofia doby oświecenia opierała się na przekonaniu, że natura stanowi porządek fizyczno-moralny świata, który został zbudowany wedle prawideł rozumu, dzięki czemu jest dostępny poznawczo. Życie ludzkie, podobnie jak cała natura, także miało posiadać sens. Zakładano, że wyrazem racjonalności świata jest istnienie w nim praw uniwersalnych wykluczających jakąkolwiek przypadkowość. Prawa te całościowo może poznać jedynie Bóg. Jak zauważa Bronisław Baczko:

Bronisław Baczko

Wolter: zło i ład natury

Prawidłowość, racjonalność i moralność świata gwarantuje jego Stwórca — Istota Najwyższa. Tajemniczy, niepoznawalny Bóg przejawia się w ładzie natury, działaniu jej uniwersalnych praw i tylko tu. Człowiek też jest racjonalny. Jak w pozornym bezładzie

przyrody przejawia się jedność rządzących nią praw – tak i w pozornym chaosie zachowań ludzkich znać niezmienną w czasie i przestrzeni, powszechną i jedną człowieczą naturę. Dobrą – gdyż jest częścią moralnego wszechświata.

Niedoskonałości homo sapiens są tylko jego cechami swoistymi. Postępowanie człowieka, określone przez racje jego natury i informacje biegnące od zmysłów, nie przekracza granic zakreślonych przez prawa Uniwersum – ale równocześnie jest też wolne.

Wolter zastanawiał się nad istnieniem oraz sposobem funkcjonowania zła w tak pojmowanej naturze. Początkowo przyjmował rozwiązanie zaproponowane przez XVII-wiecznego filozofa Gottfrieda Leibniza, który twierdził, że świat jest harmonijny i najlepszy z możliwych, a wszelkie pojawiające się w nim zło ostatecznie służy dobru, więc tak naprawdę złem nie jest.

Zwątpienie w sens filozofii Leibniza przyniosło trzęsienie ziemi w Lizbonie – zniszczenie miasta oraz śmierć setek tysięcy ludzi stały się dla Woltera zdaniem Bronisława Baczki „filozoficznym trzęsieniem ziemi”. Świat nagle z całą siłą objawił mu się jako miejsce pełne absurdów, przypadku i bezsensu, niemające nic wspólnego z harmonijną „Bożą budowlą”. Filozof pytał w swoim *Poemacie o trzęsieniu ziemi w Lizbonie*:

Wolter

Poemat o trzęsieniu ziemi w Lizbonie

Bóg w swoim ręku ima łańcuch wszystko krępujący,

Ale Bóg wszechmocny nie jest łańcuchem skrepowany.

On sprawiedliwym, oraz on dobrym; jest miłosiernym

Lecz czemuż nędzni tyle cierpiem pod Bogiem sprawiedliwym?

Inny wielki myśliciel epoki – Jean-Jacques Rousseau, po przeczytaniu *Poematu o trzęsieniu ziemi w Lizbonie* opublikował *List o Opatrzności*. Kpił w nim z Woltera, określając go mianem „biednego człowieka przywalonego pomyślnością i sławą, który gorzko wciąż deklamuje przeciw nędzom życia i znajduje ustawicznie, iż wszystko jest złe”. Rousseau chciał też udowodnić, że wszystko, co dzieje się wokół nas, jest dobre, a przypadek nie istnieje. Dla Woltera był to ostateczny impuls do napisania *Kandyda*.

Tytułowy bohater powiastki, zakochany w pięknej Kunegundzie mieszkaniec zamku w Westfalii, postanawia wyjawic swoje uczucia wybrance serca. Zostaje jednak wygnany

przez ojca dziewczyny z domostwa. Kandyd przeżywa różne przygody, ale owaładnięty jest tylko jedną myślą – chce odnaleźć i poślubić Kunegundę. Poszukując jej, przemierza świat, spotykając najróżniejsze osoby i przeżywając niezwykle przygody.

Historia opowiedziana przez Woltera jest parodią opowieści romansowych, w których pięknych, młodych i zakochanych w sobie bohaterów zawsze rozłączało jakieś nieszczęście. Przygody, jakie przeżywali, szukając się po całym świecie, prowadziły do finału, w którym kochankowie odnajdywali się. Oboje byli nadal piękni i młodzi, a ich dalsze wspólne życie zapowiadało się bardzo szczęśliwe. Czas, przestrzeń i geografia były w tego typu historiach umowne i służyły jedynie do tego, by przykuć uwagę czytelnika. Nagromadzenie nieprawdopodobnych wydarzeń w *Kandydzie* posłużyło Wolterowi nie tylko do tego, by ośmieszyć romanse, ale także, by dowieść, że światem rządzi przypadek, który częściej prowadzi do niekorzystnego rozwoju wydarzeń niż do szczęścia i pomyślności.

Autor *Kandyda* zwraca się przeciwko „filozofii optymizmu” Wilhelma Gottfrieda Leibniza. Pyta, czy w naturze istnieje zło, czy też może świat jest dobry. Nie wskazuje jednak czytelnikowi gotowego rozwiązania problemu, nie opowiada się za żadną z prezentowanych w powiastce opcji. Wykpiwa absurdalne poglądy Panglossa, nie przyjmuje optyki Marcina, obnaża obłudę wizji Eldorado. Krążąc po Europie, Kandyd spotyka się z okrucieństwem wojny, chorobami, wyzyskiem, klęskami żywiołowymi. Obserwuje ludzką głupotę, działania inkwizycji. Cały czas usiłuje znaleźć receptę na zachowanie psychicznej równowagi w rzeczywistym świecie.

Wolter jest w *Kandydzie* zarówno nauczycielem, mentorem, jak i filozofem – objaśnia czytelnikom skomplikowanie świata, podsuwa rozwiązania, ale ich nie narzuca, nie chce myśleć za czytelników, daje im prawo do samodzielnego kierowania swoimi losami. *Kandyd* jest tekstem tendencyjnym i dydaktycznym. Realizuje jednak wzór mądrego dydaktyzmu, pozostającego w zgodzie z podstawowymi założeniami literatury oświecenia, aby uczyć bawiąc, nie zapominając o wzruszeniu czytelnika.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Określ problematykę *Kandyda Woltera* w dwóch zdaniach.

Zapoznaj się z fragmentami *Kandyda*, w których zaprezentowano poglądy Panglossa oraz Marcina. Wyjaśnij, jaki obraz świata i człowieka kreują ci bohaterowie oraz w jaki sposób słuszność ich poglądów zostaje zweryfikowana przez tytułowego bohatera powiastki.

((Wolter

Kandyd, czyli optymizm

Pangloss wykładał tajniki metafizyko - kosmolo - nigologii. Dowodził wprost cudownie, że nie ma skutku bez przyczyny i że na tym najlepszym z możliwych światów zamek jego wysokości pana barona jest najpiękniejszym z zamków, pani baronowa zaś najlepszą z możliwych kasztelanek.

Źródło: Wolter, *Kandyd, czyli optymizm*, tłum. Tadeusz Boy-Żeleński, Warszawa 1974, s. 12.

((Wolter

Kandyd, czyli optymizm

Obejmując wzrokiem ten świat albo raczej świątek myślę, że Bóg wydał go na łup jakiejś złośliwej istocie [...] Nie widziałem miasta, które by nie pragnęło zagłady sąsiedniego miasta, rodziny, która by nie chciała wygubić innej. Wszędzie słabsi dławią w sobie nienawiść do możnych, przed którymi pełzają, możni zaś patrzą na nich jak na barany, z których sprzedaje się wełnę i mięso. Milion regularnych morderców przeciągając z jednego końca Europy na drugi praktykuje z całą systematycznością mord i łupiestwo, [...] w miastach zaś, które rzekomo zażywają pokoju [...] zawiść, troska i zamęt ducha bardziej nękają ludzi niż wszystkie zarazy i klęski oblężonej fortecy. Tajemnicze zgryzoty są jeszcze okrutniejsze niż publiczne nędze.

Ćwiczenie 3

Kandyd ostatecznie odnajduje ukochaną Kunegundę i może się z nią ożenić. Okoliczności tego wydarzenia mają uświadomić czytelnikowi, że:

- ☐ należy pogodzić się z tym, że nie zawsze rzeczywistość odpowiada marzeniom.
- ☐ życiem ludzkim nie rządzi przypadek.
- ☐ marzenia zawsze się spełniają.
- ☐ wytrwałość w dążeniu do celu zawsze w końcu zostaje wynagrodzona.

Ćwiczenie 4

W każdej przygodzie Kandyda kryje się określona prawda o człowieku i świecie go otaczającym. Wyjaśnij moralistyczne sensy, które można przypisać wydarzeniom wskazanym w tabeli.

Pobyt Kandyda we Francji

Historia Pakity i Brata Żyrolfa

Dialog z Prokurentem

Kolacja z sześcioma królami

Utrata majątku

Rozmowa z derwiszem

Ćwiczenie 5

Wskaż po dwa wydarzenia z *Kandyda*, w których ujawniają się podane cechy stylu Woltera. Wyjaśnij, jaką funkcję pełnią w utworze.

Przykłady wydarzeń

Funkcja w utworze

groteskowość

parodia

klasycyzm

oświeceniowy

Ćwiczenie 6

Przeczytaj rozmowę Kandyda z Panglossem kończącą utwór Woltera. Wyjaśnij znaczenie słów Kandyda oraz określ jego receptę na szczęście.

((Wolter

Kandyd, czyli optymizm

— Wszystkie wydarzenia wiążą się z sobą na tym najlepszym z możebnych światów; ostatecznie, gdyby cię nie wykopano z zamku nogą za afekt do panny Kunegundy, gdybyś nie popadł w ręce Inkwizycji, nie zwędrował pieszo Ameryki, nie postradał wszystkich baranów z krainy Eldorado, nie jadłbyś teraz tutaj kandyzowanych cedratów i pistacyj.

— Masz słuszność — odparł Kandyd — ale trzeba uprawiać nasz ogródek.

Źródło: Wolter, *Kandyd, czyli optymizm*, tłum. Tadeusz Boy-Żeleński, Warszawa 1974, s. 84.

Ćwiczenie 7

Zastanów się, czy zgadzasz się z receptą na szczęście odkrytą przez Kandyda. Zapisz swoją opinię, sformułuj dwa argumenty na jej poparcie.

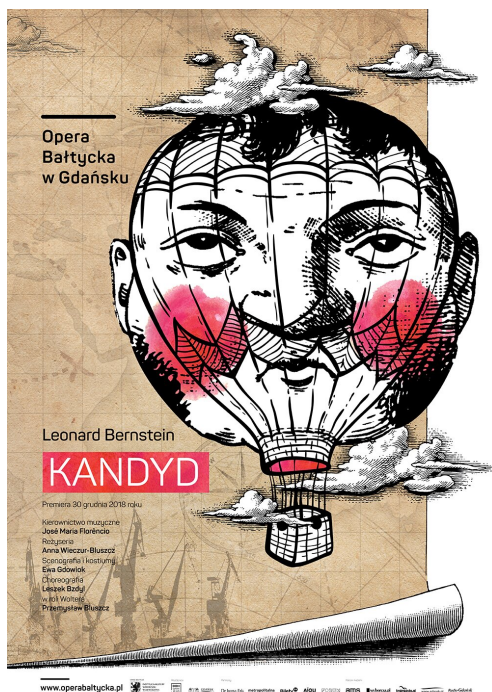
Ćwiczenie 8

Wyjaśnij, co najbardziej zadziwia Kandyda w Eldorado. Określ stosunek Woltera do utopijnych krain szczęścia.

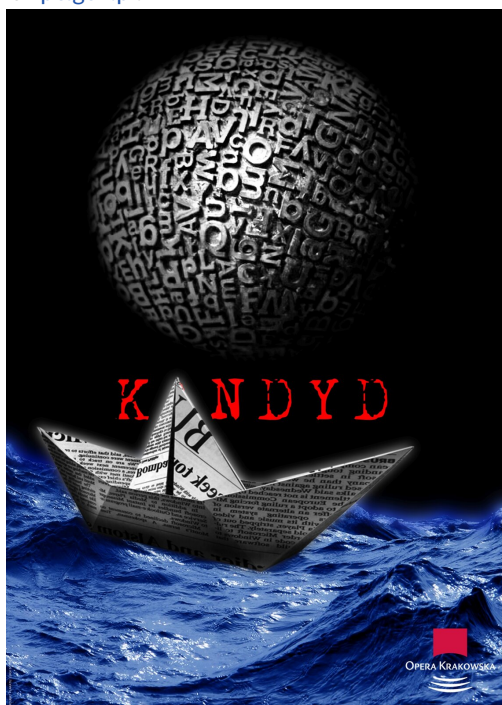

Przyjrzyj się poniższym plakatom. Napisz, jaką interpretację *Kandyda* sugerują ich autorzy. Zwróć uwagę na elementy symboliczne, objaśnij ich znaczenie.

Plakat ze spektaklu *Kandyd* Opery Bałtyckiej w Gdańsku

Źródło: tylko do użytku edukacyjnego na zpe.gov.pl.

Plakat autorstwa Luigi Scoglio ze spektaklu *Kandyd* Opery Krakowskiej

Źródło: tylko do użytku edukacyjnego na zpe.gov.pl.

Praca domowa

Dopisz do powiastki filozoficznej Woltera *Kandyd* rozdział, którego forma i styl pozostaną w zgodzie z oryginałem, ale problematyka będzie się odnosiła się do współczesnego świata i rozterek współczesnego człowieka.

Dla nauczyciela

Autor: Marta Kulikowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Na przekór „obłądowi dowodzenia, że wszystko jest dobrze, kiedy nam się dzieje źle”. Polemika z oświeceniowym optymizmem – Wolter, *Kandyd, czyli optymizm*

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

7) rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy,

filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;

6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

3) rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście; wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi;

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

13) rozumie i określa związek wartości poznawczych, etycznych i estetycznych w utworach literackich.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

6) odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach;

Lektura uzupełniająca

4) Wolter, Kandyd (fragmenty);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- opisuje okoliczności powstania powiastki filozoficznej Woltera *Kandyd, czyli optymizm*,
- analizuje fragmenty *Kandyda* w kontekście założeń filozoficznych i światopoglądowych, z którymi polemizuje jego autor,
- charakteryzuje podstawowe założenia filozofii G.W. Leibniza oraz określa jej wpływ na światopogląd Woltera,
- dowodzi, że dzieło Woltera nosi cechy powiastki filozoficznej,
- redaguje rozdział własnej powiastki filozoficznej na wzór Wolterowskiej, ale w odniesieniu do współczesności.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: nauczyciel przypomina, że *Kandyd* to powiastka filozoficzna o tym, co jest w życiu ważne. To z pozoru banalne pytanie, ale zadają je sobie myśliciele zwykli ludzie wszystkich epok i pod każdą szerokością geograficzną. Co jest ważne dla nas, ludzi początku XXI w.? A co było ważne dla współczesnych Wolterowi? Uczniowie odpowiadają swobodnie, nauczyciel moderuje dyskusję. Następnie poleca, by uczniowie, w parach, przygotowali odpowiedź na pytanie z ćw. 1 w sekcji „Sprawdź się”.
2. Podanie celu i tematu zajęć.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel prosi, by uczniowie zapoznali się z audiobookiem zamieszczonym w e-materiale, a następnie, w grupach czteroosobowych, wykonali polecenie 2 z tej sekcji: Zastanów się, czy kwestie podjęte przez Woltera w *Kandydzie* są aktualne także współcześnie. Zajmij stanowisko w dyskusji na temat tego, czy „filozofia optymizmu” ma realny wpływ na życie współczesnego człowieka.
2. Gdy odpowiedzi w grupach są gotowe, uczniowie przemieszczają się w klasie, „odwiedzając” inne grupy i porównując pomysły. Nauczyciel prosi, by uczestnicy zajęć podzieli się na dwie grupy: pierwsza to osoby, które uważają, że „filozofia optymizmu” ma realny wpływ na życie współczesnego człowieka, członkowie drugiej grupy nie podzielają tego poglądu. Rozpoczyna się kilkuminutowa dyskusja moderowana przez nauczyciela, a wnioski z niej uczniowie zapisują w zeszytach.
3. W drugiej części tej fazy lekcji uczniowie, indywidualnie, wykonują wybrane przez nauczyciela ćwiczenia z sekcji „Sprawdź się”.

Faza podsumowująca:

1. Omówienie ewentualnych problemów z rozwiązaniem ćwiczeń i poleceń z sekcji „Sprawdź się”. W dyskusji podsumowującej prowadzący lekcję pyta: czy recepta na szczęście odkryta przez Kandyda jest skuteczna?

Praca domowa:

1. Dopisz do powiastki filozoficznej Woltera *Kandyd* rozdział, którego forma i styl pozostaną w zgodzie z oryginałem, ale problematyka będzie się odnosiła się do współczesnego świata i rozterek współczesnego człowieka.

Materiały pomocnicze:

- Sebastian Duda, *Wolter bał się, że jego ciało wyląduje na śmietniku. Krytykował Kościół katolicki, ale umierał, wielbiąc Boga*, Gazeta Wyborcza, 10.02.2020.
- *Polonista w szkole*, pod red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004.
- Witold Bobiński, *Konteksty kulturowe w dydaktyce literatury*, w: *Polonista w szkole*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków 2004.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Audiobook”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.